

appear separately but they can integrate. The article also pays attention to the functions of verbal and non-verbal modes, their dominance in the advertisements. The main attention has been devoted to the typology of the correlations between the signs of different codes in advertising. The article presents an attempt to describe and to analyze how images and texts relate to each other. The emphasis is made on the main types of image-text relations and on the presentation of a system of their relations and specification of their realizations.

Key words: text, image, text-image correlations, redundancy, addition, discrepancy.

УДК 811.133.1'35'373.47:821.133.1

Тетяна Хайчевська

ПРОЯВИ ЕКСПРЕСИВНОСТІ ПУНКТУАЦІЙНИХ ЗНАКІВ У ХУДОЖНЬОМУ ТЕКСТІ (НА МАТЕРІАЛІ СУЧАСНОЇ ФРАНЦУЗЬКОЇ ЛІТЕРАТУРИ)

Літературний процес у Франції минулого століття представлений численними новаторськими експериментами зі змістом і формою художнього твору, які згодом віддзеркалились в інших сферах життєдіяльності людини, таких як друковані ЗМІ, реклама, Інтернет, і продовжують утілюватися, зокрема, і у художній літературі сьогодення. Одним із аспектів авторських експериментів стає пунктуація. Пунктуаційне варіювання в тексті дедалі частіше використовують як додатковий інструмент автора для впливу на сприйняття твору читачем. Завдяки оригінальному пунктуаційному оформленню тексту (часткова або повна відсутність потрібних розділових знаків, нове авторське використання окремо взятого пунктуаційного знаку) авторові вдається змінити візуальний образ тексту, наголосити інтонаційні особливості сказаного, що вказує на потребу переосмислення написаного. З огляду на це, у статті досліджено випадки ненормативного пунктуаційного оформлення художнього тексту, які доводять його ефективність при передачі задуму автора; також здійснено спробу систематизувати найбільш популярні випадки експресивного використання пунктуації і визначити найбільш експресивні пунктуаційні знаки.

Ключові слова: пунктуаційні знаки, пунктуаційне оформлення тексту, пунктуаційне варіювання, експресивність пунктуаційних знаків, графічні засоби експресії.

Постановка наукової проблеми та її значення. Традиційне використання пунктуаційних знаків слугує для змістового, синтаксичного, інтонаційного членування мовлення і покликане оптимізувати сприйняття та розуміння письмового повідомлення. У разі ненормативного використання знаків пунктуації (крапка, кома, крапка з комою, двокрапка, трикрапка, тире, знаки питання та оклику, дужки й лапки) здатні проявляти свою експресивність, тим самим додаючи тексту художнього твору оригінальних візуальних рис і смислових відтінків. Водночас, усвідомлення експресивності пунктуаційних знаків здебільшого неможливе без знань їх нормативного використання. Лише спираючись на ці знання, читач здатен побачити авторські умисні відхилення від норми, розтлумачити їхнє призначення.

Експерименти з пунктуаційним оформлення написаного привертають усе більше уваги письменників сучасності, що зумовлює *актуальність* докладного дослідження проявів експресивності знаків пунктуації в разі їх ненормативного використання в художньому тексті. Крім того, дослідження пунктуації як особливої ланки системи письма – потрібний крок на шляху до розуміння загальних тенденцій розвитку мовної системи.

Мета статті – ґрунтовно проаналізувати приклади ненормативного використання пунктуаційних знаків, у яких можна простежити прояви експресивності, системний опис випадків експресивного вживання пунктуаційних знаків і визначення найбільш експресивних пунктуаційних знаків.

Об'єкт вивчення – пунктуаційні знаки як потенційно експресивні нелітерні графічні одиниці сучасної французької системи письма.

Наукова новизна полягає в спробі вперше систематизовано представити й описати прояви експресивності знаків пунктуації у франкомовному художньому тексті.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Випадки нетрадиційного використання пунктуаційних знаків (на матеріалі російської і французької мов) уже були об'єктами досліджень Е. М. Береговської [2], Л. М. Кольцової [5], Л. Г. Веденіної [4], Б. С. Шварцкопфа [8] й інших дослідників системи письма [1; 3; 6–7]. У роботах названих лінгвістів віднайшли терміни “авторська пунктуація”, або “експресивна пунктуація”, “експресивна функція” пунктуаційного знака, “пунктуаційне варіювання” для позначення явища нетрадиційного або ненормативного використання знаків пунктуації в прозових і поетичних творах. Проаналізувавши названі вище роботи, можемо констатувати, що комплексного дослідження експресивного потенціалу пунктуаційних знаків французької мови ще здійснено не було.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування отриманих результатів дослідження. У роботі визначаємо “експресивність графеми”, відповідно, і пунктуаційного знака. Такі виразально-зображальні якості графічної одиниці, які проявляються завдяки нетиповому, ненормативному, нестандартному її використанню на графічно нейтральному тлі, посилюють виразність тексту, додають йому образності, оригінальності, яскравості тощо. Відштовхуючися від цього визначення, ми систематизували випадки експресивного використання пунктуаційних знаків відповідно до додаткового завдання, яке вони виконують у висловлюванні.

Е. М. Береговська вважає, що пунктуаційні знаки набувають здатності наголошувати семасіологічний бік мовлення, указувати на настрій мовця і його ставлення до змісту [2, с. 142]. Підтвердження цієї думки знаходимо в прикладі ненормативного використання крапки, яку автор може використовувати для передачі емоційного стану персонажа:

Avant quand on se rencontrait dans un lit Philippe et moi c'Ûtait pour faire l'amour. Autrement on avait nos chambres. Maintenant, et dÛsormais, pour dormir aussi on n'a qu'un lit. Il y est dÛja. Je le rejoins. Je voudrais dormir. Ou ne pas dormir. RÛflÛchir. Songer. Me calmer. Je ne sais pas (Ch. Rochefort, p. 56).

У наведеному уривку роль крапки не зводиться до її традиційної функції символізації кінця висловлювання. Крапка позначає певний проміжок часу між роздумами героїні, яка розмірковує над тим, чого насправді хоче, що відчуває і ніяк не знайде відповіді на ці запитання.

Крім того, К. Рошфор використовує крапку як знак, який може замінити інші пунктуаційні знаки, наприклад:

De fait je ne vois plus rien du tout. Cet homme c'est Attila. La ouç il a passÛ c'est le dÛsert. Mon cerveau est rempli de nuages. Qui suis-je. Que fait-on ici. Mysture (Ch. Rochefort, p. 10).

В уривку йдеться про те, як закохана дівчина бачить свого коханого. Вона порівнює його з міфічним героєм Атілою, оскільки, крім нього, у її житті немає нічого. Героїня настільки ним захоплена, що втрачає здатність розуміти себе, запитання *Qui suis-je. Que fait-on ici.* – “Хто я. Що я тут роблю.”, оформлені в кінці не знаком питання, а крапкою, наголошують той факт, що вона не шукає відповіді на них.

Досить поширені у художніх текстах прояви експресивності тире. Завдяки своїм розмірам цей знак відразу привертає увагу читача. Підтримуємо думку В. І. Чепурних, який вважає, що тире здатне передавати емоційну сторону мовлення, його динамічність, різкість [7, с. 130]. Наприклад:

– *France-Dimanche! Merde a la fin ils me font –*
– *Et le vocabulaire a l'avenant.*
– *chier avec leur bonheur!* (Ch. Rochefort, p. 16).

Із наведеного прикладу видно, що тире стоїть наприкінці репліки персонажа, тому, вважаємо, що в умовах цього пунктуаційного варіювання тире проявляє свою експресивність. У цій позиції воно вказує на збільшену паузу, спричинену перебиванням мовця іншим співрозмовником. Читаючи цей діалог, з'являється враження, що співрозмовники не слухають

один одного. Між репліками немає смислового зв'язку, автор лише фіксує почуте в хронологічному порядку.

Трикрапка – широкоживаний пунктуаційний знак, який трапляється в будь-якій частині речення чи слова і традиційно слугує для позначення переривання висловлювання, умовчання, натяку, заміни сказаного. Експресивність трикрапки проявляється в умовах оригінального графічного оформлення тексту, а також для відтворення на письмі фонетичних особливостей мовлення (схвильованого, уповільненого, перерваного мовлення, запинання, і навіть замість репліки персонажа). Наприклад:

Mais, si tu prüfures, je vais te fabricoter une mixture savante ouç il y a du sirop de canne... du sucre... de l'orange... de l'anas... de l'angülique... une cerise trus confite... du citron vert... une anïmone du jour... le tout battu, montü en blanc d'ňuf avec une goutte de rhum et servi froid, avec si on veut un peu de... (F. Groult, p. 140).

В уривку змальовано ситуацію, коли жінка розмовляє з дочкою колишнього чоловіка. Їхня зустріч після довгої розлуки – досить ніжна. Максим хоче пригостити й водночас заінтригувати дівчину. Як альтернативу кока-колі, вона пропонує лікувальну мікстуру. Перераховуючи смачні інгредієнти напою один за одним, Максим ніби смакує цей гавайський коктейль і відчуває кожен складник. Трикрапка позначає паузу довшу, ніж кома, а тому вона яскравіше відображає картину, коли персонаж намагається щось пригадати чи відчути, ненадовго зупиняючися перед тим, як продовжити думку.

Незвичне застосування трикрапки допомагає авторові передати переплетення думок, наприклад:

Heureu... Temps de chien sur le canal Saint-Georges, en plus. Le cercueil sur des trüteaux, recouvert d'un drap violet. Tremblotants nïons. Employüs en costume gris, trogues rouges. Doivent pas se ruiner en eau minürale. Les gosses malades, et la tante. Toute la traversüe a dügueuler. Disguisting. ...sement que za n'arrive qu'une fois (O. Rolin, p. 390).

За допомогою пунктуації передано переплутані думки оповідача: трикрапка перериває на півслові початок однієї думки *на щас...* Раптово спогади вириваються із закутків свідомості: фіолетова сцена з неоновими вогниками, службовці в сірих костюмах із червоними пиками, хворі діти, відчуття огиди. Трикрапка повертає нас у те ж саме місце, де була перервана думка, щоб завершити її *...тя це було лише один раз*. Отже, трикрапка використовується не лише для передачі незакінченої думки, а й для оформлення процесу мислення взагалі.

Прояви експресивності знаку оклику та знаку питання нечасті в текстах художніх творів. Б. С. Шварцкоп виявив, що знак оклику часто використовується під час оформлення німої репліки одного з персонажів діалогу [8]. Ми знайшли приклади, у яких знак оклику може вказувати не на підвищену інтонацію емоційного мовлення, а передовсім на здивування та обурення. Оскільки однією з традиційних його функцій є позначення емоційного стану, до нетрадиційних випадків використання знаку оклику ми віднесли такі: заміна репліки персонажа, передача ставлення оповідача до написаного, передача наростання емоційного напруження. Наприклад:

– *Mais si, justement! au contraire!! faut confondre!!! Regarde un peu voir. Suppose que tu es devant la tïvü, tu vois, je dis bien et je rüpute : tu vois, Lucien Bonaparte qui agite sa sonnette, son frure dans un coin, les düputüs qui gueulent, les grenadiers qui se remünent, enfin quoi tu assistes au dix-neuf brumaire* (R. Queneau, p. 63).

Під час оформлення висловлення письменник використовує щоразу більшу кількість знаків оклику, щоб передати поступове наростання емоційного напруження мовця. У прикладі персонажі сперечаються щодо зв'язку сьогодення та історії, які не потрібно плутати. Однак один зі співрозмовників, окрилений цікавою ідеєю, каже, що їх потрібно переплутати, аби усе зрозуміти. Його поступове розуміння суті речей автор позначає знаками оклику.

Дужки та лапки фактично не трапляються в текстах художніх творів у ролі експресивних графічних засобів, оскільки традиційне їхнє завдання – виділення елемента тексту та наголошення особливого змісту, який він передає.

“un r[oman] p[oliciel] d[on]t le c[entre] est le r[oman] p[oliciel”

2^e partie Serval rezoit le ms
s'interroge dessus
meurt 53 jour + tard
(oui mais de quoi?) (G. Perec, p. 177).

У цьому уривку експресивність квадратних дужок проявляється під час новаторського використання, коли вони входять у структуру слова. Не впливаючи на вимову, вони оригінально змінюють його візуальний образ. Ці дивні записи – стенограма судового засідання, які оповідач ніби розкодує читачеві. Літера *p* – скорочення від слова *policier*, а літера *r* відповідно розшифровується як *roman*. Крім того, слово *plus* замінено математичним знаком *+*, написання якого тотожне. Такі прийоми – сигнал читачеві про особливий стиль автора та про прихований за незвичністю стилю зміст написаного.

Значним експресивним потенціалом відзначається часткова або повна відсутність потрібних пунктуаційних знаків у художньому тексті. Наприклад:

Trouscaillon en fit un vache :

– *Nom prūnom date de naissance lieu de naissance numūro d'immatriculation de la sūcuritū sociale numūro de compte en banque livret de caisse d'ūpargne quittance de loyer quittance d'eau quittance de gaz quittance d'ūlectricitū carte hebdomadaire de mūtro carte hebdomadaire d'autobus facture livitan prospectus frigidaire trousseau de clū cartes d'alimentation blang-seing lassez-passez bulle du pape et tutti frutti aboulez-moi sans phrase votre documentation* (R. Queneau, p. 164).

У наведеному прикладі простежуємо часткову відсутність потрібних пунктуаційних знаків, що є оригінальним авторським рішенням. За таких умов створюється яскравий ефект монотонного говоріння, автоматичної вимови завченої фрази. Поліцейський проводить звичну для нього процедуру ідентифікації особи. Його слова, позбавлені емоцій та інтонації, є переліком тих документів, у яких може бути прізвище та ім'я особи. Водночас, відсутність знаків пунктуації та сполучників у реченні вже відомі нам як стилістичний прийом асидентон.

Своєю чергою, Л. О. Будніченко вважає, що контекстуально експресивним може стати майже будь-який пунктуаційний знак, особливо “слабкі знаки”, такі, як кома чи лапки. Оказіонально експресивними знаками пунктуації стають у тому разі, коли виділяють логічно важливу для автора тексту інформацію [3, с. 49–50]. Підтвердження цієї думки знаходимо в такому уривку:

– *Personne n'est fort. Personne. C'est pourquoi,*

– *Mon cher Phudre,*

– *Ma chure Stūphanie, nous nous tairons. Assez de madrigaux. Viens, je vais t'acheter ce livre que je t'ai citū, et dont je ne me rappelle pas un traotre mot.* (Ch. Rochefort, p. 196).

У запропонованому діалозі перші дві репліки закінчуються комами, а остання – крапкою. Якщо послідовно поєднати ці репліки в єдине ціле, то побачимо, що коми в кінці реплік є одночасно графічним оформленням звертання. Подруги, ніби граючися, почергово звертаються одна до одної, пародіюючи красномовний стиль філософів.

Висновки та перспективи подальшого дослідження. За результатами підрахунків 187 прикладів ненормативного вживання пунктуаційних знаків було визначено, що найчастіше письменники експериментують з експресивністю трикрапки (54 приклади). Високий показник використання трикрапки пояснюється її здатністю замінити більшість знаків пунктуації і траплятися в будь-якій позиції в реченні, а також значною кількістю додаткових значень, які цей пунктуаційний знак здатен надавати написаному.

Друге місце серед випадків експресивного вживання пунктуаційних знаків посіли випадки часткової або повної відсутності потрібних пунктуаційних знаків для оформлення висловлювання (38 прикладів). Відмова від знаків пунктуації в тексті твору дає читачеві змогу незалежно мислити, по-своєму читати й інтерпретувати написане, акцентувати увагу на цікавих саме для нього моментах.

Значну експресивність тире (32 приклади) можна пояснити його графічними характеристиками. Традиційне використання тире переходить у нову площину: довга риска стає маркером проміжку часу й простору, передає послідовність та зв'язність процесу.

Експресивність крапки проявляється в разі виділенню нею елементу висловлення в окреме речення, яке зосереджує увагу на змісті виділеного (18 прикладів). Знак оклику вказує на ставлення оповідача до сказаного, а в разі поступового збільшення кількості знаків оклику експресивність передає графічно зростання емоційності мовлення (16 прикладів).

Кома, двокрапка, знак питання за набагато рідше проявляють свою експресивність (по 7 прикладів). Двокрапка створює ефект поступового розгортання картини, знак питання передає особливу реакцію персонажа на сказане. Експресивне використання багатьох однакових розділових знаків, крапки з комою, лапок і дужок виявилось не популярним (усього 8 прикладів), і слугує, першочергово, для впливу на візуальне сприйняття тексту читачем.

Перспектива подальших досліджень передбачає комплексне вивчення механізмів пунктуаційного варіювання на матеріалі сучасного франкомовного художнього тексту в їх нерозривній єдності з експресивними засобами інших мовних рівнів, які увиразнюють художній текст, деавтоматизують його сприйняття читачем, сприяють реалізації задуму автора.

Джерела та література

1. Баранов А. Н. Воздействующий потенциал варьирования в сфере метаграфемии / А. Н. Баранов, П. Б. Паршин // Проблемы эффективности речевой коммуникации : сб. науч.-аналит. обзоров / [редкол. : Ф. М. Березин (отв. ред.) и др.]. – М. : ИНИОН, 1989. – С. 41–115.
2. Береговская Э. М. Очерки по экспрессивному синтаксису / Э. М. Береговская. – М. : Рохос, 2004. – 204 с.
3. Будниченко Л. А. Экспрессивная пунктуация в публицистическом тексте: на материале языка газет : дис. ... д-ра филол. наук : 10.01.10 “Журналистика” / Л. А. Будниченко ; С.-Петербург. гос. ун-т. – СПб. : [б. и.], 2004. – 283 с.
4. Веденина Л. Г. Стилистические возможности видео-графической системы французского языка / Л. Г. Веденина // Проблемы лингвистической стилистики : тез. докл. науч. конф. (26–28 марта) ; I-й Моск. гос. пед. ин-т иностр. яз. им. М. Тореза. – М. : [б. и.], 1969. – С. 27–29.
5. Кольцова Л. М. Художественный текст через призму авторской пунктуации : автореф. ... д-ра филол. наук : 10.02.01 “Русский язык” / Л. М. Кольцова ; Воронеж. гос. ун-т. – Воронеж : [б. и.], 2007. – 48 с.
6. Станіслав О. В. Функціональні характеристики нелітерних знаків французької мови : автореф. дис. ... канд. філол. наук : 10.02.05 – “романські мови” / О. В. Станіслав ; Київ. нац. ун-т ім. Т. Шевченка. – К. : [б. в.], 2005. – 27 с.
7. Чепурных В. И. Прагматические и стилистические функции графических средств в художественном тексте / В. И. Чепурных // Текст и его компоненты как объект комплексного анализа : межвуз. сб. науч. тр. / отв. ред. И. В. Арнольд. – Л. : ЛГПИ, 1986. – С. 124–131.
8. Шварцкопф Б. С. Опыт интерпретации современной русской пунктуации в аспекте “система-норма” / Б. С. Шварцкопф // Язык – система, язык – текст, язык – способность : сб. ст. / ред. кол. : Ю. С. Степанов и др. – М. : [б. и.], 1995. – С. 43–52.
9. Groult F. Maxime ou la déchirure / Flora Groult. – P. : Edition J'ai lu, 1992. – 192 p.
10. Perec G. 53 jours / Georges Perec. – P. : Gallimard, 1994. – 320 p.
11. Queneau R. Zazie dans le métro / Raymond Queneau. – P. : Gallimard, 1990. – 190 p.
12. Rochefort Ch. Les stances a Sophie / Christiane Rochefort. – P. : Grasset, 1963. – 247 p.
13. Rolin O. L'invention du monde / Olivier Rolin. – P. : Seuil, 1993. – 537 p.

Хайчевская Татьяна. Проявления экспрессивности пунктуационных знаков в художественном тексте (на материале современной французской литературы). Литературный процесс во Франции прошлого столетия представлен множеством новаторских экспериментов с содержанием и формой художественного произведения. Пунктуационное варьирование всё чаще используется как дополнительный инструмент автора для воздействия на восприятие произведения читателем. В статье исследованы случаи ненормативного пунктуационного оформления художественного текста, которые доказывают его эффективность при передаче замысла автора; также сделано попытку систематизировать и определить наиболее популярные случаи экспрессивного использования пунктуационных знаков. Проявления экспрессивности пунктуационных знаков способствуют созданию оригинально визуального образа текста, которое влечёт за собой переосмысление написанного. Экспрессивность таких знаков, как троеточие, тире, знак вопроса и восклицания, а также их комбинаций, служит для передачи на письме интонационных особенностей речи персонажа. Было установлено,

что наиболее популярными являются эксперименты с использованием троеточия, значительный экспрессивный потенциал которого объясняется универсальностью его использования в художественном тексте.

Ключевые слова: пунктуационные знаки, пунктуационное оформление текста, пунктуационное варьирование, экспрессивность пунктуационных знаков, графические средства экспрессии.

Khaichevska Tetiana. Manifestations of Punctuation Marks Expressivity in a Fiction Text (on the Material of Modern French Literature). The literary process in France of the previous century is represented by a variety of innovative experiments with the content and form of works of fiction, which will eventually be displayed in different spheres of human activity, such as print media, advertising, the Internet, and in particular, in modern literature. Punctuation variation is increasingly being used as an additional author's tool to influence reader's perception of the work. The article studied the cases of a non-normative punctuation design of a fiction text which prove its effectiveness in transferring author's conception; an attempt to find out and systematize the most popular cases of punctuation marks expressive use is also made. The results of the investigation showed that the manifestations of punctuation marks expressiveness contribute to the creation of original visual image of the text, which results in rethinking of the written. Expressiveness of such signs as ellipsis, dash, question and exclamation marks, as well as their combinations, represents the intonational peculiarities of a character's speech in writing. It has been revealed that the most popular experiments are those with ellipsis, whose considerable expressive potential is explained by the versatility of its use in a fiction text.

Key words: punctuation marks, punctuation design of the text, punctuation variation, expressiveness of punctuation marks, graphic means of expressiveness.

УДК 811.112.2'373'42 : 659.1

Андрій Цісар

КОНФІГУРАЦІЙНІ МОЖЛИВОСТІ КОНЦЕПТУ *BERUFSSWAHL* У СУЧАСНОМУ НІМЕЦЬКОМОВНОМУ РЕКЛАМНОМУ ДИСКУРСІ

На основі сучасних лінгвістичних учень про концепти й концептосистеми та їх функціонування в дискурсі автор виклав у статті результати дослідження конфігураційних можливостей концепту *BERUFSSWAHL* (вибір професії) у сучасному німецькомовному рекламному дискурсі, який є інституційним, антропоцентричним, інформативним, прагматично загостреним та орієнтованим на масового адресата – суб'єкта вибору професії. Під час дослідження встановлено, що концепт *BERUFSSWAHL* утворює в цьому типі дискурсу конфігураційні зв'язки з рядом концептів із позитивним оціночним компонентом, які передовсім відображають цінності сучасного західноєвропейського німецькомовного суспільства. Такі дискурсивні конфігурації концептів забезпечують успіх і раціональних, і емоційних рекламних стратегій. Окрім того, у статті окреслено перспективи подальших досліджень концептів адресата й адресанта реклами через взаємодію концепту *BERUFSSWAHL* з іншими концептами в межах даного типу дискурсу.

Ключові слова: рекламний дискурс, раціональні та емоційні стратегії реклами, концепт, вербалізація концептів, профілізація концептів, дискурсивні конфігурації концептів.

Постановка наукової проблеми та її значення. Дискурсологічне дослідження концептів сприяє довершеності повноти їх аналізу, адже воно дає змогу виявити особливості їх актуалізації та функціонування в різних дискурсивних формаціях, когнітивно-семантичну вибірковість щодо сполучуваності з іншими концептами в межах одного чи багатьох типів дискурсу. Цю сполучуваність визначають як “валентність концепту” на основі подібності даного явища до феномену валентності в синтаксисі [3]. У концептології і дискурсології дослідження валентності концептів спрямоване на виявлення зв'язків, які утворюються між концептами в дискурсі та зумовлюють виникнення т. зв. дискурсивних концептоконфігурацій. Їх вивчення – одна з передумов пізнання механізмів перебігу мислення і мовлення, складання концептуальних карт дискурсів, поглиблення наукового осягнення національних концептосфер, групових та індивідуальних концептосистем.

Аналіз досліджень цієї проблеми. Рекламний дискурс має низку особливостей. Насамперед він дискурс інституційний, тобто мовленнєва поведінка його учасників